

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 347.44:004.738.5:004.056.55

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2025.3/27>

Пука М. П.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОГОВОРІВ: ПРОБЛЕМИ АВТЕНТИФІКАЦІЇ ТА ЮРИДИЧНОЇ СИЛИ ЕЛЕКТРОННОГО ПІДПISУ

Статтю присвячено висвітленню окремих проблем правового регулювання автентифікації та юридичної сили електронного підпису під час укладення електронних договорів у електронній комерції. Автором доведено, що у контексті стрімкої цифровізації суспільних відносин електронна комерція, однією з найбільш поширених форм якої є електронна торгівля, стала невід'ємною складовою економічного життя. Аргументовано, що центральне місце в правовому регулюванні електронної комерції посідає питання укладення електронних договорів, зокрема автентифікації сторін і визначення юридичної сили електронного підпису. Досліджено основні проблеми правового регулювання цифрової автентифікації, що зумовлену необхідністю забезпечення належного юридичного захисту суб'єктів електронної комерції в умовах глобалізації та трансграничного характеру правовідносин.

Автором проведено аналіз правових засад укладення електронних договорів, виявлення ключових проблем, пов'язаних із використанням електронного підпису, та формування пропозицій щодо вдосконалення законодавства у цій сфері. У межах цього дослідження розглянуто чинне українське законодавство, зокрема Закон України «Про електронні довірчі послуги», «Про електронну комерцію» та інші, а також визначено основні недоліки та прогалини цього законодавства.

Особлива увага приділяється правовим аспектам ідентифікації сторін у цифровому середовищі, класифікації видів електронного підпису, а також питанням доведеності дійсності електронного договору. Зроблено спробу проаналізувати прогалини та колізії в українському законодавстві, а також перспективи гармонізації нормативно-правової бази з європейськими стандартами. На основі проведеного науково-правового аналізу автором сформульовано низку пропозицій щодо напрямків удосконалення правового регулювання у досліджуваній сфері.

Ключові слова: електронний договір, електронний підпис, автентифікація, електронна комерція, правове регулювання.

Постановка проблеми. Сучасна трансформація правових відносин у цифровому середовищі зумовлює потребу у перегляді традиційних підходів до регулювання договірних зобов'язань. Зростаючий обсяг електронної комерції, розвиток дистанційних послуг, мобільного банкінгу, електронного документообігу та інших цифрових форм взаємодії вимагає чітко сформульованих, ефективних і юридично значущих механізмів укладення договорів в електронній формі.

Попри формальне визнання електронного підпису й електронного договору у чинному законодавстві України, у правозастосовній практиці все ще залишаються численні питання щодо дійсності електронної форми волевиявлення, надійності ідентифікації сторін, а також рівня довіри до різних видів електронного підпису. Особливої актуальності набувають питання автентифікації та юридичної сили підпису, що використовуються під час укладення договорів між суб'єктами гос-

подарювання, фізичними особами та державою.

Таким чином, постає потреба в ґрунтовному аналізі правових засад укладення електронних договорів, з'ясуванні проблемних аспектів автентифікації сторін і визначення юридичної сили електронного підпису з огляду на українське законодавство, міжнародні стандарти та судову практику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання правового регулювання цифрового підпису та інших механізмів цифрової автентифікації досліджували такі науковці, як К. Б. Дрогозюк, І. В. Крикавська, Р. В. Новосад, Я. В. Петруненко та ін. Однак, як показує огляд цих наукових робіт, а також інших наявних досліджень з цієї проблематики, у науковій літературі недостатньо повно аналізується, який саме рівень довіри є достатнім для укладення конкретних видів договорів (наприклад, трудового чи фінансового). У науковому середовищі домінує увага до кваліфікованого електронного підпису, тоді як простий та удосконалений підписи досліджені фрагментарно.

Постановка завдання. Метою статті є проведення аналізу правових засад укладення електронних договорів в Україні, визначення проблемних аспектів автентифікації сторін та юридичної сили електронного підпису, а також формулювання пропозицій щодо вдосконалення відповідного законодавства з урахуванням міжнародних стандартів. З цією метою у статті: проведено аналіз нормативно-правової бази, що регулює використання електронних підписів та укладення електронних договорів в Україні та за її межами; виявлено проблеми та недоліки відповідного законодавства у сфері регулювання автентифікації сторін у цифровому середовищі та сформульовано практичні пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства у сфері електронної комерції та цифрової ідентифікації.

Виклад основного матеріалу. Функціонування електронної комерції, яка є невід'ємною частиною глобальної цифровізації економіки, вимагає створення та використання ефективних техніко-правових механізмів. Ці механізми критично важливі для двох основних цілей: по-перше, надання юридичної сили електронним договорам, що забезпечує визнання електронних угод нарівні з традиційними паперовими документами, що є фундаментальною передумовою для їх законності та можливості правового захисту. По-друге, надійна ідентифікація та автентифікація сторін, що дозволяє однозначно встановлювати особис-

тості учасників електронних правочинів, запобігаючи шахрайству та забезпечуючи довіру до онлайн-транзакцій. В основу таких механізмів покладено електронний підпис та різноманітні засоби автентифікації сторін електронних договорів. Саме вони є тими ключовими інструментами, що перетворюють цифрові домовленості на юридично обов'язкові зобов'язання.

У законодавстві України це питання урегульоване, головним чином, законами України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [1], «Про електронну комерцію» [2] та ін.

Аналіз положень цих законів дозволяє зробити висновок, що перший з них достатньо чітко визначає поняття «автентифікація» як електронну процедуру, що дає змогу підтвердити електронну ідентифікацію фізичної, юридичної особи, інформаційної або інформаційно-комунікаційної системи та/або походження та цілісності електронних даних. Окрім того, Закон містить визначення поняття «електронний підпис», визначаючи його, як електронні дані, що додаються до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються підписувачем як підпис [1].

Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» розрізняє три види електронних підписів: простий електронний підпис – електронні дані, які додаються підписувачем до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються ним як підпис. Його юридична сила визначається домовленістю сторін або законодавством для конкретних випадків. Удосконалений електронний підпис (УЕП) – створений з використанням засобу удосконаленого електронного підпису і базується на кваліфікованому сертифікаті відкритого ключа. Він має вищу доказову силу, ніж простий підпис, але може бути оскаржений у суді. Кваліфікований електронний підпис (КЕП) – створений з використанням засобу кваліфікованого електронного підпису і базується на кваліфікованому сертифікаті відкритого ключа [1].

Отже, як цілком обґрунтовано зазначається у науковій літературі, електронний підпис засвідчує, що підписаний документ надходить від особи, яка його підписала; гарантує, що підписаний документ не зазнав змін з боку третіх осіб; позбавляє особу, яка підписала документ, можливості відмовитися від зобов'язань, викладених у документі. При цьому, важливим призначенням електронного підпису є значне скорочення часу руху документів в судовому процесі, обміну доку-

ментацією, укладенні правочинів тощо [3, с. 49].

Окрім того, широке використання електронного підпису дає змогу створити сприятливі умови для функціонування бізнесу, налагодження безконтактного способу спілкування між фізичними та юридичними особами й державними органами та зведення нанівець роль людського фактору, а отже, уникнути корупції [4, с. 449].

З огляду на вищенаведене значення електронного підпису та роль автентифікації під час укладення електронних договорів доцільно удосконалити законодавче визначення наведених термінів.

Зокрема, акцентуючи увагу на достовірності встановлення та підтвердження відомостей та унеможливленні використання чужих даних, автентифікацію можна визначити як комплексну електронну процедуру, спрямовану на достовірне встановлення та підтвердження ідентичності фізичної або юридичної особи, інформаційної системи чи пристрою, а також на верифікацію походження та забезпечення цілісності електронних даних.

Що стосується визначення поняття «електронний підпис», то уточнення та розширення потребують опис функцій (ідентифікація, цілісність, неспростовність, юридична сила), що дає більш повне уявлення про його значення. У цьому зв'язку електронний підпис можна визначити як набір електронних даних, що створюються та/або перетворюються криптографічними засобами чи іншими технологіями, які додаються до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються, і призначені для однозначного підтвердження особи підписувача та забезпечення контролю цілісності інформації.

Загалом, можна зазначити, що Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» є достатньо прогресивним актом, який значною мірою імплементує європейські стандарти (зокрема, положення Регламенту Європейського парламенту і Ради (ЄС) про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для електронних транзакцій на внутрішньому ринку [5]) та регулює ключові питання автентифікації та юридичної сили цифрового підпису, надаючи КЕП повну юридичну силу.

Разом з тим, що стосується особливостей автентифікації учасників електронних договорів в електронній комерції, то для їх визначення необхідно звернутися до аналізу положень спеціального Закону України «Про електронну комерцію» [2]. Зокрема, вказаний Закон встановлює базові правові засади електронної комерції в Україні,

визначаючи, що електронний правочин укладається шляхом обміну електронними повідомленнями, а електронний підпис може бути використаний для підтвердження волевиявлення сторін (ст. 11). Окрім того, у ст. 6 і 12 Закону передбачено, що укладення договору в електронній формі є рівнозначним паперовій формі (за певних умов), сторони можуть застосовувати електронний підпис, електронну печатку або інші засоби ідентифікації, якщо це прямо погоджено. Закон допускає використання простого електронного підпису в B2C або навіть B2B-сфері, якщо сторони не встановили інше (тобто — договірна свобода).

Між тим, як показує аналіз положень Закону України «Про електронну комерцію», у ньому не міститься чітких стандартів або технічних вимог до процесу автентифікації особи. Він делегує це іншим актам або домовленості сторін. [2].

Таким чином, у B2B та B2C відносинах часто достатньо логіна/пароля, SMS-коду, пошти тощо, що може не відповідати критеріям високої довіри. До того ж виникає правова невизначеність у спраху щодо того, чи був цей підпис дійсним та чи справді ця особа уклала договір.

На практиці, лише в державному секторі та у великому бізнесі реально застосовуються кваліфіковані інструменти (КЕП, MobileID, ДіяПідпис). У повсякденній електронній комерції, як-от інтернет-магазини, платформи – такі механізми не є типовими. При цьому, недостатність правового регулювання автентифікації в електронній комерції – одна з найуразливіших ділянок цифрового ринку України.

Отже, хоча базовий Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» достатньо повно регулює питання автентифікації та використання електронного підпису, важливою є подальша робота над підзаконними актами, роз'ясненнями, розвитком інфраструктури та підвищенням правової культури учасників електронного документообігу для мінімізації зазначених вами ризиків. Також доцільно розробити підзаконні акти або галузеві стандарти, які чітко визначають допустимі засоби автентифікації в електронній комерції.

Прикладом галузевого підзаконного акта в цій сфері є постанова Правління Національного банку України (НБУ) від 20 грудня 2023 р. № 172 «Про затвердження Положення про використання електронного підпису та електронної печатки», яка встановлює детальні правила застосування електронних підписних інструментів у банківській і небанківській фінансовій сфері України [6].

Положення імплементує норми законів «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» та встановлює порядок застосування ЕП, удосконаленої/кваліфікованої печатки в усіх операційних процесах фінансових установ, включно з платіжною взаємодією. Положення також визначає деякі особливості електронної ідентифікації у період воєнного стану. Зокрема, дозволено використання сертифікатів КЕП без зберігання особистого ключа у захищеному засобі шляхом неформальної автентифікації, навіть у випадках, коли закон передбачає лише використання КЕП або засобів високої довіри. Винятки поширюються на документи без нотаріального посвідчення та державної реєстрації, а також ті, що вимагають високого рівня безпеки, як визначено установами. Вказана адаптація до умов цифровізації у кризових умовах, коли потрібна більша гнучкість.

Подібні підзаконні акти було б доцільно розробити і у інших сферах електронної комерції – страхуванні, електронній торгівлі, рекламі тощо.

Досліджуючи питання автентифікації та використання ЕП в електронних договорах, деякі науковці аргументують ризики, що можуть виникнути у цій сфері. Зокрема, на думку Г. О. Тітової, особи, які для укладення договору використовують електронний підпис теоретично несуть наступні ризики: визнання правочину фіктивним або неукладеним з боку органів державної влади (зокрема контролюючих органів, яким за законом надано право здійснювати перевірки відповідного суб'єкта); невизнання електронного підпису як належного засобу підпису в разі судового розгляду (ризик неможливості визнання електронного підпису достатнім доказом); невиконання умов договору іншою стороною договору в силу її недобросовісності та використання властивостей електронного підпису (неоднозначної правової позиції щодо електронного підпису) [7, с. 3].

Указана думка є цілком обґрунтованою, адже у разі виникнення труднощів з доведенням автентичності підпису або ідентифікації підписанта, це створить сприятливий ґрунт для недобросовісної поведінки. Окрім того, у деяких випадках недобросовісна сторона може намагатися довести, що електронний підпис не відображав її справжню волю на укладення договору (наприклад, підпис був зроблений під примусом, або з використанням компрометованого ключа). Ці ризики підкреслюють важливість використання саме КЕП та дотримання всіх законодавчих вимог при укладенні електронних договорів, що може мінімізувати

потенційні проблеми з їх юридичною силою та доказовістю у разі виникнення спорів.

Деякі науковці з метою усунення недоліків у сфері правового регулювання електронної комерції пропонують: 1) привести Закон України «Про електронну комерцію» у відповідність з чинним законодавством, зокрема здійснити відсилання у частині визначення термінів «електронний підпис» та «кваліфікований електронний підпис» до Закону України «Про електронні довірчі послуги»; 2) зміст ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію», в якій визначено особливі істотні умови електронного договору, доповнити умовами про порядок обігу та захисту персональних даних споживача, включаючи його право видалити свої дані після виконання договору, а також умовами про відповідальність за шкоду, заподіяну споживачу технічними та іншими, пов'язаними з наданням супутніх послуг, причинами [8, с. 284].

Окрім того, необхідно погодитися з пропозицією Р. В. Новосада щодо інтеграції з державними сервісами, що дозволить громадянам швидше та зручніше взаємодіяти з державою, що в кінцевому підсумку покращить рівень довіри до урядових інституцій [9, с. 115].

На підставі проведеного вище дослідження можна запропонувати такі напрямки удосконалення регулювання електронного підпису в електронній комерції: уточнення та деталізація правового статусу різних видів електронних підписів, зокрема тих, що не є кваліфікованими електронними підписами, але використовуються на практиці; чітке визначення умов та критеріїв їх визнання та доказової сили. Слід також розглянути можливість імплементції міжнародних стандартів, таких як Регламент Європейського парламенту і Ради (ЄС) про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для електронних транзакцій на внутрішньому ринку [5], для забезпечення транскордонного визнання електронних підписів.

Важливо також проводити широку інформаційну кампанію для підвищення правової обізнаності громадян та суб'єктів господарювання щодо переваг та правових гарантій електронних договорів, що сприятиме збільшенню довіри до електронних правочинів та їх ширшому застосуванню. Окрім того, необхідно розглянути питання створення спеціалізованих механізмів вирішення спорів, що виникають з електронних договорів, можливо, через розвиток онлайн-платформ для альтернативного вирішення спорів.

Висновки. Проведений аналіз правових засад укладення електронних договорів в Україні показав, що чинне законодавство загалом забезпечує можливість їх укладення та визнання їх юридичної сили. Разом з тим, виявлено низку проблемних аспектів, які потребують вирішення для повного та ефективного функціонування інституту електронних договорів.

Зокрема, значні складнощі виникають у сфері автентифікації сторін електронних правочинів. Незважаючи на існування різних механізмів електронної ідентифікації, їх застосування на практиці не завжди є однозначним та уніфікованим, що може створювати ризики для безпеки електронних транзакцій та достовірності інформації про учасників договору.

Крім того, питання юридичної сили електронного підпису залишається одним з ключових. Хоча Закон України «Про електронну ідентифіка-

цію та електронні довірчі послуги» визначає різні види електронних підписів та їх правові наслідки, на практиці виникають труднощі з доведенням належності підпису певній особі та з визнанням його еквівалентності власноручному підпису в певних правових ситуаціях. Це створює невідомість для сторін та може бути підставою для оскарження електронних договорів.

Ураховуючи виявлені проблемні аспекти, необхідною є уніфікація та спрощення процедур автентифікації сторін, зокрема шляхом розробки та впровадження єдиних, чітких та зрозумілих механізмів електронної ідентифікації та автентифікації, які були б загальноприйнятими для всіх видів електронних договорів. Це може включати розширення переліку довірених засобів електронної ідентифікації, інтеграцію державних реєстрів та забезпечення сумісності різних систем та ін.

Список літератури:

1. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#n534> (дата звернення: 19.07.2025).
2. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення: 19.07.2025).
3. Дрогозюк К. Б. Нормативно-правове регулювання електронного підпису в цивільному судочинстві України та Франції. Часопис цивілістики. 2019. Вип. 34. С. 74–84.
4. Крикавська І. В., Ткачук Л. В. Актуальні питання правового регулювання використання електронного підпису. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 11. С. 447–449.
5. Регламент Європейського парламенту і Ради (ЄС) про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для електронних транзакцій на внутрішньому ринку: міжнародний договір № 910/2014 від 23 липня 2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_016-14#Text (дата звернення: 19.07.2025).
6. Про затвердження Положення про використання електронного підпису та електронної печатки: постанова Національного банку України від 20.12.2023 № 172. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0172500-23#Text> (дата звернення: 19.07.2025).
7. Тітова Г. О. Проблеми правового регулювання використання електронного підпису при укладанні правочинів в сфері електронної комерції. Інформаційні технології у судочинстві: матер. всеукр. наук.-практ. конф., яка проводиться в рамках тижня цивільного процесу (Одеса, 18 квітня 2017 р.); за заг. ред. д.ю.н., проф. Голубевої Н.Ю. Одеса: Фенікс, 2017. С. 95–98.
8. Петруненко Я. В., Сиротко М. В., Тройніков В. В. Правове регулювання електронної комерції в умовах розвитку цифрової економіки в Україні. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право. 2023. Вип. 79. Ч. 1. С. 278–285.
9. Новосад Р. В. Правовий статус електронного підпису в Україні: від ідеї до реалізації. Право та державне управління. 2023. № 3. С. 112–116.

Puka M. P. LEGAL REGULATION OF ELECTRONIC CONTRACTS: PROBLEMS OF AUTHENTICATION AND LEGAL VALIDITY OF ELECTRONIC SIGNATURE

The article is devoted to highlighting certain problems of legal regulation of authentication and legal force of electronic signature during conclusion of electronic contracts in electronic commerce. The author proves that in the context of rapid digitalization of social relations, electronic commerce, one of the most common forms of which is electronic trade, has become an integral part of economic life. It is argued that the central place in the legal regulation of electronic commerce is occupied by the issue of concluding electronic contracts, in particular, authentication of the parties and determination of the legal force of the electronic signature. The main problems of legal regulation of digital authentication are investigated, which is due to the need to ensure proper legal protection of electronic commerce entities in the conditions of globalization and

the cross-border nature of legal relations. The author analyzed the legal principles of concluding electronic contracts, identified key problems associated with the use of electronic signatures, and formulated proposals for improving legislation in this area. Within the framework of this study, the current Ukrainian legislation is considered, in particular the Law of Ukraine “On Electronic Trust Services”, “On Electronic Commerce” and others, and the main shortcomings and gaps in this legislation are identified.

Particular attention is paid to the legal aspects of identifying parties in the digital environment, classifying types of electronic signatures, as well as issues of proving the validity of an electronic contract. An attempt is made to analyze gaps and conflicts in Ukrainian legislation, as well as the prospects for harmonizing the regulatory framework with European standards. Based on the conducted scientific and legal analysis, the author formulated a number of proposals for improving legal regulation in the area under study.

Key words: *electronic contract, electronic signature, authentication, electronic commerce, legal regulation.*